

PREZENTACJE

Bydgoska Katedra Historii Wychowania

Działalność badawcza i dydaktyczna z zakresu historii wychowania w Bydgoszczy jest instytucjonalnie związana z powstaniem Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Zakład Teorii i Historii Wychowania WSP w Bydgoszczy w 1974 r. został wyodrębniony z Zakładu Pedagogiki. Nowej jednostce naukowo-dydaktycznej powierzono wówczas realizację następujących dyscyplin – przedmiotów: historię wychowania, teorię wychowania i seminaRIA magisterskie.

Pierwszym kierownikiem Zakładu Teorii i Historii wychowania był w latach 1974-75 Miron Krawczyk, a w kolejnym roku Zakładem kierował Wiktor Frąckowiak (zm. 1987). Trzecim i ostatnim kierownikiem Zakładu był w latach 1976-1988 Andrzej Tchorzewski.

W pierwszych latach działalności Zakładu wykształcił się zespół historyków wychowania, który personalnie tworzyli: adiunkt Wiktor Frąckowiak, st. wykładowca Jędrzej Sobczak i asystent Juliusz Jundziłł. W kolejnych latach do zespołu dołączyli: st. wykładowca Andrzej Denisiuk i asystent Krzysztof Jakubiak. Od pierwszych lat istnienia Zakładu był w nim zatrudniony w niepełnym wymiarze godzin prof. Stanisław Michalski (zm. 1990 r.)

– ówczesny kierownik Zakładu Historii Wychowania UAM w Poznaniu.

W ciągu 12 lat działalności Zakładu, spośród pięciu pracowników zespołu historii wychowania, trzy osoby uzyskały stopień doktora (J. Sobczak 1978, J. Jundziłł 1980 i K. Jakubiak 1986) oraz dwie osoby stopień doktora habilitowanego (W. Frąckowiak 1980 r. i J. Jundziłł 1987 r.). Cztery przewody zostały przeprowadzone na Uniwersytecie Gdańskim, a jeden na Uniwersytecie Warszawskim. Do najważniejszych przedsięwzięć naukowych z zakresu historii wychowania zrealizowanych w tym okresie należy zaliczyć: organizację konferencji nt.

„Życie i twórczość Janusza Korczaka jako temat filozoficzno – pedagogicznej refleksji” (1978), z której materiały zostały opublikowane w roku następnym oraz interdyscyplinarnej ogólnopolskiej sesji naukowej nt. „Rodzina – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość” (1987). Również dorobek tej ostatniej został wydany w 1988 r. w obszernym tomie pod red. A. Tchorzewskiego. Kierownik Zakładu zredagował ponadto trzy zeszyty naukowe, złożone z prac pracowników, poświęcone dziejom, teorii i praktyce wychowania patriotycznego (1981), problemom metodologicznym i dydaktycznym teorii i historii wychowania (1983) oraz historycznym i współczesnym aspektom szeroko pojętej edukacji kandydatów na nauczycieli w warunkach uczelni wyższej (1987).

Problematyka badawcza, a także tematyka seminariów magisterskich z historii wychowania dotyczyła m.in. organizacji i działalności dydaktyczno-wychowawczej szkolnictwa pomorskiego, w tym głównie liceów pedagogicznych, dziejów deontologii nauczycielskiej i pedeutologii, regionalnego ruchu społeczno-kulturalnego oraz czasopiśmiennictwa dla dzieci i młodzieży wydawanego w latach 1862-1939, ruchu „nowego wychowania” i doktryn ideowo – wychowawczych II Rzeczypospolitej. Badania z zakresu dziejów powszechnych, głównie z dziedziny patrologii oraz wychowania w starożytnym Rzymie prowadził J. Jundziłł.

Jako niewątpliwie osiągnięcie badawcze, pierwszego etapu uprawiania historii wychowania w ośrodku bydgoskim, należy uznać indywidualny dorobek pracowników w postaci prac zwartych. Spośród nich najszerzy rezonans naukowy uzyskały książki: J. Sobczaka – *Recepcja idei „nowego wychowania” w polskiej pedagogice okresu między wojnami, cz. I i II* (Bydgoszcz 1978-79); W. Frąckowiaka – *Pedagogiczne*

aspekty polskiego czasopiśmiennictwa dla dzieci i młodzieży na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach Zachodnich w okresie rządów Bismarcka (1862-1890), (Bydgoszcz 1979) oraz *Pedagogiczne tendencje pomorskiej i kujawskiej prasy polskiej dla dzieci i młodzieży w latach 1861-1920*, (Bydgoszcz 1981); J. Jundziła – *Pieniądz w łacińskiej literaturze chrześcijańskiej późnego cesarstwa rzymskiego* (Warszawa 1984) i *Teoretyczne problemy wychowania w rodzinie rzymskiej (III w.p.n.e. - III w.n.e.)*, (Bydgoszcz 1987). Ponadto studia i artykuły z historii wychowania pracownicy Zakładu publikowali w wielu periodykach i zeszytach naukowych, m. in. w : „Vox Patrum”, „Eos”, „Antiquitas”, „Nautologii”, „Ruchu Pedagogicznym”, Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego, Łódzkiego i Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego.

Drugi etap rozwoju organizacyjnego historii wychowania w ośrodku bydgoskim rozpoczął się wraz z utworzeniem Zakładu (1988 r.) i następnie Katedry Historii Wychowania (1989 r.), która połączona jest swoistą unią personalną z Pracownią Historii Starożytnej Instytutu Historii. Obie jednostki naukowo-dydaktyczne kierowane są przez J. Jundziłę.

Skład personalny Katedry został poszerzony. Obecnie w Katedrze funkcjonującej w strukturze Wydziału Pedagogicznego, pracują obok jej kierownika prof. Juliusza Jundziły – dr dr Andrzej Denisuk i Krzysztof Jakubiak oraz asystentki – mgr mgr Ilona Błaszczyk, Aldona Ossowska, Violetta Rączewska. Dwie spośród nich mają otwarte przewody doktorskie. W niepełnym wymiarze godzin działalność naukową i dydaktyczną wspierają: dr Jędrzej Sobczak i mgr Kazimierz Adamczyk.

Wraz z dołączeniem do zespołu nowych pracowników oraz postępowaniem badań ustaliła się wspólna problematyka badawcza Katedry. Tematem wiodącym stało się wychowanie w rodzinie w starożytności (głównie rzymskiej) oraz w czasach nowożytnych, od XVIII wieku. Wyraźne cezurę chronologiczną odzwierciedlają kompetencje i zainteresowania naukowe pracowników Katedry.

Katedra była organizatorem międzynarodowej konferencji naukowej nt. „Rodzina w starożytnym Rzymie” (1991) oraz ogólnopolskiej sesji nt. „Dzieje wychowania rodzinnego

od starożytności do XX wieku” (1993). Plonem obu konferencji są dwa kolejne tomy materiałów wydanych w 1993 i 1994 r. pod redakcją J. Jundziły. Zostały one poprzedzone „Studiami Pedagogicznymi” z. 18 z 1992 r., w którym pomieszczono wyniki badań pracowników Katedry nad wybranymi aspektami wychowania rodzinnego w starożytności i czasach nowożytnych.

Wobec braku w polskiej historiografii opracowań syntetyzujących na temat refleksji pedagogicznej nad wychowaniem rodzinnym i jego ewolucją, jak również rzeczywistym funkcjonowaniem tego naturalnego środowiska wychowawczego w przeszłości, Katedra zwróciła się do wszystkich krajowych ośrodków badawczych z zakresu historii kultury i wychowania z propozycją nawiązania współpracy i włączenia się we współtworzenie oraz realizację programu pt. „Rodzina jako środowisko wychowawcze w przeszłości”, prowadzonego zarówno w wymiarze powszechnym, jak i narodowym. Projekt skupił ponad pięćdziesięciu badaczy z większości ośrodków naukowych kraju i Uniwersytetu Mateja Bela z Bańskiej Bystrzycy (Słowacja).

Najliczniejsze grono współpracowników tworzą zespoły badawcze a katedr historii wychowania uniwersytetów: Poznańskiego, Śląskiego i Wrocławskiego. Jednym z ważniejszych elementów realizacji programu będą dwie kolejne ogólnopolskie konferencje naukowe z udziałem gości zagranicznych: „Rodzina jako środowisko wychowawcze w czasach nowożytnych – koncepcje teoretyczne i praktyka” (Bydgoszcz, 3-4 kwietnia 1995 r.) oraz „Rodzina i jej funkcjonowanie w kulturach Grecji i Rzymu” (Bydgoszcz, 5-6 maja 1995 r.).

Owoce badań indywidualnych pracowników Katedry są prace zwarte: J. Jundziły – *Rzymianie a morze* (1991 r.) i K. Jakubiaka – *Wychowanie państwowe jako ideologia wychowawcza sanacji* (1994 r.).

Bydgoskie wydawnictwo „Świadectwo” opublikowało przygotowany pod red. J. Jundziły katedralny tom studiów i rozpraw pt. *Rodzina a wychowanie – ciągłość i zmienność na przestrzeni wieków* (Bydgoszcz 1994). Katedra przygotowuje do wydania w 1995 r. kolejny tematyczny tom rozpraw poświęcony dzieciom rodziny i szkoły jako środowiskom wychowaw-

czym oraz pionierską edycję źródeł z dziejów wychowania rodzinnego.

Kierownik Katedry prowadzi seminarium doktorskie poświęcone dziejom starożytnego Rzymu oraz wychowaniu w starożytności rzymskiej i średniowieczu.

W latach 1977 - 1994 przygotowano ponad 300 prac magisterskich z historii wychowania. Przy Katedrze działa Studenckie Koło Historyków Wychowania, a prace jego uczestników, systematycznie, w liczbie już kilkunastu, publikowano w trzech kolejnych „Biuletynach Stu-

denckich Kół Naukowych WSP”, redagowanych przez J. Jundziłła.

Przedstawiając dorobek naszej dyscypliny w ośrodku bydgoskim, należy dodać, iż badania z zakresu historii wychowania w WSP prowadzone są nie tylko w Katedrze Historii Wychowania lecz także przez pracowników Instytutu Historii Wydziału Humanistycznego, przede wszystkim prof. Mariana Pawłaka, ks. prof. Michała Grzybowskiego i dr Bożenę Stawoską-Jundziłł.

Krzysztof Jakubiak

Materiały źródłowe do badań nad szkolnictwem w Litewskim Państwowym Archiwum Akt Nowych w Wilnie

Należy wyrazić wielką radość i podziękowanie prof. hab. Marii Kocójowej za opracowanie z zespołem współpracowników i przygotowanie do druku *Przewodnika po zbiorach rękopisów w Wilnie*, (Kraków 1993).

Jest to pierwszy przewodnik wydany po 1945 r., który zawiera przegląd zawartości archiwów w Wilnie: Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk, Litewskiej Biblioteki Narodowej, Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego oraz Litewskiego Państwowego Archiwum Akt Nowych. Przejrzysty układ treści *Przewodnika*, który prezentuje bogate zbiory wymienionych powyżej archiwów wspomaga w znacznej mierze kwerendę archiwalną i umożliwia szybkie dotarcie do poszukiwanych źródeł.

Mnie, historyka oświaty najbardziej zainteresowały w *Przewodniku* te pozycje, które odnoszą się do problematyki szkolnictwa, przede wszystkim średniego (lata 1918 - 1939) i które znajdują się w Litewskim Państwowym Archiwum Akt Nowych (p. poz. 1504 - 1561 w *Przewodniku*).

Korzystając z okazji chciałabym uzupełnić znajdujące się w *Przewodniku* informacje na temat szkół Okręgu Szkolnego Wileńskiego, gdyż kilkakrotnie już korzystałam z tych materiałów. Niestety nie będą to pełne informacje ponieważ dobór materiałów podyktowany był moimi, konkretnymi zainteresowaniami naukowymi.

W zbiorze Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego – F.172, op. 1 (przyjmuję w dalszej części oznaczenia wileńskie), poz. 1502 *Przewodnika*, odnotowałam ponad 7600 ponumerowanych teczek zawierających m. in. dokumenty szkół powszechnych (nr 21 - 43). Pozostając przy zespole Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego chciałabym zwrócić uwagę przede wszystkim na szkoły średnie: gimnazja i seminaria nauczycielskie. Wśród materiałów szkół wymieniałabym przede wszystkim księgi protokołów Rady Pedagogicznej, korespondencję szkół z władzami oświatowymi, sprawozdania z działalności szkół, wykazy uczniów oraz akta personalne nauczycieli. W zespole 172 znajdują się m. in. dokumenty szkół średnich wileńskich, jak: gimnazjów im. E. Orzeszkowej (nr 147, nr 157), im. Zygmunta Augusta (148, 7637), im. Lelewela (149, 159, 7628), im. Wł. Jagiełły (150) oraz im. J. Śniadeckiego w Oszmianie (153), w Dziśnie (164, 7633, 7634), św. Kazimierza w Nowej Wilejce (152, 161), w Baranowiczach (7657), im. Chodkiewicza w Lidzie (7656), im. Mickiewicza w Nowogródku (7658), Matematyczne Gimnazjum Koedukacyjne im. Kościuszki w Słonimie (7654), im. Syrokomli w Nieświeżu (7638), im. Piłsudskiego w Świącianach (166).

Można wskazywać również w omawianym zespole (172) na znaczny zbiór dokumentów dotyczących seminariów nauczycielskich, m. in. w Wilnie (nr 139, 140, 168, 188, 361),